

KS. JAN DOHNALIK
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ZNACZENIE ZASADY «SUPPLET ECCLESIA». OD KAN. 209 KPK Z 1917 ROKU DO KAN. 144 OBECNEGO KPK – INTERPRETACJA I APLIKACJA

Treść: Wstęp. – 1. Zasada *supplet Ecclesia* w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku. – 2. Kanon 144 w Kodeksie Jana Pawła II – redakcja i interpretacja. – 3. Zastosowanie zasady *supplet Ecclesia* w życiu Kościoła.– Zakończenie.

Wstęp

Kanon 144 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego, który reguluje możliwość uzupełnienia przez Kościół władzy rządzenia oraz uprawnień do sprawowania niektórych sakramentów w konkretnych okolicznościach, bywa nadużywany i niewłaściwie rozumiany¹. Stąd też, należy wziąć pod uwagę fakt, że zasada prawna *supplet Ecclesia* nie została wprowadzona dopiero w Kodeksie Jana Pawła II, ale ma swoje źródła w historii prawa kanonicznego. Zgodnie ze wskazówką

¹ Przykładem może być sytuacja, jaka wydarzyła się w archidiecezji warszawskiej, gdzie dwóch mężczyzn udawało kapłanów i spowiadało w jednej z parafii w okresie Adwentu. Po zatrzymaniu sprawców przez policję pojawiła się błędna opinia, że spowiedzi u tych nieprawdziwych księży były ważne, gdyż Kościół uzupełnił ich władzę. Tymczasem Kościół nie może uzupełnić władzy święceń, a jedynie władzę rządzenia. Dlatego w tamtej sytuacji metropolita warszawski zwrócił się do wiernych ze słusznym apelem o powtórne przystąpienie do sakramentu pokuty. Zob. <http://gosc.pl/doc/1853338.Kard-Nycz-ws-falszywych-ksiezy> [31.12.2016].

hermeneutyczną zawartą w kan. 6 §2 KPK, aby kanony odnoszące się do kanonicznej tradycji były oceniane w jej świetle², warto sięgnąć do korzeni zasady prawnej dotyczącej uzupełnienia jurysdykcji w Kościele. Dlatego niniejsze studium ukaże znaczenie poprzednika dzisiejszego kanonu 144, jakim jest kanon 209 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego oraz odnoszące się do niego interpretacje autentyczne, a także doktrynę najważniejszych kanonistów zajmujących się tą tematyką. Następnie zostanie przeanalizowany proces redagowania obecnego kanonu 144 KPK i jego wykładnia. Ostatnia część artykułu będzie poświęcona niektórym sytuacjom praktycznym, w których ma zastosowanie omawiana wcześniej doktryna kanoniczna.

1. Zasada *supplet Ecclesia* w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku

Zasada mówiąca o uzupełnieniu władzy ma korzenie już w prawie rzymskim, gdzie Paulus sformułował maksymę „*Error facit ius*”³. W *Digestach* rozważany jest przypadek pełnienia urzędu pretora przez zbiegłego niewolnika, Brabatiusa. Niewolnik nie był władny pełnić takiego urzędu, ale ponieważ jego prawdziwy stan był nieznan, według Ulpiana jego edykty i dekrety nie były pozbawione mocy⁴. Ta rzymska wykładnia dotycząca błędu ogólnego zostaje przyjęta w prawie kanonicznym przez Gracjana⁵ oraz przez Innocentego III⁶, a potem twórczo rozwijana w dziełach średniowiecznych kanonistów⁷.

² Więcej na temat tej zasady interpretacyjnej zob. G. COMOTTI, *La canonica traditio come criterio di interpretazione del C.I.C. (note in margine al can. 6 § 2)*, w: S. Gerro (red.), *Studi sul primo libro del Codex Iuris Canonici*, Padova 1993, s. 111-136.

³ D. 33, 10, 3, 5.

⁴ Por. D. 1, 14, 3. Zob. F. A. WILCHES, *De errore communi in iure romano et canonico*, Romae 1940, s. 23-62.

⁵ Por. C. 3., q.7, c. 1.

⁶ Por. X. 2, 27, 24; X. 1, 3, 22.

⁷ Por. E. PETIT, *Consentement matrimonial et fiction de droit. Etude sur l'efficacité juridique du consentement après l'introduction de la fiction en droit canonique*, Roma 2010, s. 302-308. Na cytowanych stronach znajdujemy syntetyczne streszczenie

W związku z tym, że zarówno dekret Gracjana, jak i *Liber Extra* były aż do 1917 roku częścią obowiązującego prawa kanonicznego, doktryna o uzupełnieniu jurysdykcji dla dobra ogólnego zarówno na forum zewnętrznym, jak i na wewnętrznym była powszechnie uznawana przez kanonistów⁸. Miała ona jednak swoje jasne granice: przede wszystkim było wiadomo, że Kościół nie może uzupełnić wymogów wynikających z prawa Bożego naturalnego lub pozytywnego⁹. Dlatego zasady *supplet Ecclesia* nie stosuje się do władzy święceń¹⁰, ale jedynie do władzy jurysdykcji oraz upodobnionych do niej w tym zakresie uprawnień, jak np. upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa¹¹.

Ta doktryna stanowi zatem punkt wyjścia w pracach nad redakcją pierwszego kodeksu prawa kanonicznego, rozpoczętych w 1904 roku od przeprowadzenia szerokich konsultacji i zebrania odnośnych wniosków. W roku 1905 jeden z konsultorów komisji ds. kodyfikacji prawa kanonicznego, o. Bernardyn Klumper, zebrał propozycje biskupów i przełożonych zakonnych z całego świata, porządkując je według zaproponowanego uprzednio układu przyszłego kodeksu. W jego *Postulata Episcoporum in ordinem digesta*, w rozdziale zatytułowanym *De officio Ordinarii* znajduje się kilka

głównych źródeł z prawa rzymskiego oraz jego wpływu na średniowiecznych kanonistów w temacie omawianej zasady prawnej.

⁸ Por. B. OJETTI, *Commentarium in Codicem iuris canonici*, tom IV, Romae 1931, s. 215-217.

⁹ Por. P. PAŁKA, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, Lublin 1926, s. 20-22. Autor podaje kilka przykładowych sytuacji, kiedy Kościół nie może uzupełnić władzy rządzenia, takich jak: wynikająca z prawa Bożego materia i forma sakramentów, brak intencji u szafarza lub u przyjmującego sakrament (gdym ostatnia jest konieczna), brak władzy święceń lub używania rozumu u sędziego.

¹⁰ Por. TAMŻE, s. 22: „nie może sprawić Kościół, by jakiś akt, suponujący święcenia w działającym, był ważny, mimo, że tych święceń nigdy mu nie udzielono lub udzielono nieważnie, np. z racji nieważnie udzielonego chrztu świętego”.

¹¹ Por. TAMŻE, s. 25-35. Na ostatnich dwóch przytoczonych stronach autor uzasadnia zastosowanie uzupełnienia przez Kościół do władzy domowej przełożonych zakonnych (*potestas dominativa*), które zostało w późniejszym czasie oficjalnie potwierdzone przez Komisję interpretacyjną.

sugestii dotyczących zasady *supplet Ecclesia*¹². Biskupi z prowincji holenderskiej postulowali, żeby określić przypadki w których przy braku tytułu prawnego Kościół uzupełnia jurysdykcję, której nie powinno się jednak uzupełniać w sytuacji braku misji udzielonej przez uprawnionego przełożonego¹³. Biskupi z prowincji Rouen we Francji prosili o rozjaśnienie zagadnień dotyczących jurysdykcji, w których istnieją kontrowersje, na przykład „an conferatur iurisdictione in casu tituli invalidi aut tituli praesumpti eodem modo ac in casu tituli colorati”¹⁴. Podobnie biskupi z Chile sugerowali, żeby określić, czy do ważności uzupełnienia władzy wystarczy błąd powszechny, czy jest potrzebny *titulus coloratus*. Prosili także, aby ustalić, czy ta zasada dotyczy wyłącznie aktów jurysdykcji, czy także wszystkich czynności prawnych, jakie są właściwe danemu urzędowi¹⁵. W części dotyczącej spowiedzi odnajdujemy rozdział III *De approbatione et iurisdictionem* pod którym mamy kilka kolejnych postulatów dotyczących uzupełnienia jurysdykcji przez Kościół w przypadku błędu ogólnego¹⁶. Arcybiskup z Algierii prosił, aby odpowiedzieć, czy *titulus coloratus* jest konieczny do uzupełnienia jurysdykcji¹⁷. Biskupi z Lyonu postulowali rozwiązanie kilku kontrowersji, takich jak: prawdopodobna jurysdykcja, wartość udzielonego rozgrzeszenia w przypadku domniemanego lub nieważnego tytułu prawnego, lub w ogóle znaczenie jurysdykcji w przypadku nieważnego tytułu

¹² Por. B. KLUMPER, *Postulata Episcoporum in ordinem digesta*, Romae 1905, s. 39-40.

¹³ Por. TAMŻE, s. 39: „Determinetur casus in quibus deficiente legitimo titulo Ecclesia suppleat iurisdictionem (quae tamen non suppleatur, nisi adsit missio a legitimo superiore concessa)” (Postulant Patres Prov. Neerlandiae).

¹⁴ TAMŻE, s. 39.

¹⁵ Por. TAMŻE, s. 39-40: „Determinetur utrum ad valorem actuum illius qui crearet vero titulo, requiratur titulus coloratus an sufficiat error communis; utrum id quod de hac re sancitum fuerit, concernat dumtaxat actus iurisdictionis an etiam omnes qui sunt in officio peculiare, e. g. contractus, quos parochus personam gerens parochiae et agit et subscribit” (Postulant Patres Prov. Chilensis).

¹⁶ Por. TAMŻE, s. 120-121.

¹⁷ Por. TAMŻE, s. 120: „Declaratur, num error communis cum aut sine titulo colorato suppleat iurisdictionem” (Postulat Archiepiscopus Algeriensis).

i błędu powszechnego¹⁸. Natomiast biskupi z prowincji Rouen tak sformułowali swój wniosek: „Niech Kościół uzupełni jurysdykcję kapłanowi bez aprobaty, ze względu na łaskę dla penitentów, którzy w dobrej wierze spowiadają się przed nim, jednak niech ustanowi ciężkie cenzury przeciw kapłanowi, który domniema rozgrzeszenie bez potrzebnej aprobaty i jurysdykcji”¹⁹.

W wielu przedstawionych postulatach pojawia się pojęcie *titulus colaratus*. Po polsku tłumaczymy go jako tytuł pozorny, czyli „aktualnie udzielony przez kompetentnego zwierzchnika, lecz udzielony nieważnie z powodu jakiejś tajemnej przeszkody”²⁰. Inaczej można go opisać jako tytuł, który zewnętrznie ma wszystkie cechy autentycznego tytułu prawnego, choć z powodu wewnętrznych, nieznanych publicznie przyczyn jest nieważny²¹. Przed promulgowaniem Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego istniała żywa dyskusja wśród kanonistów na temat konieczności istnienia *titulus colaratus*, aby Kościół mógł w sytuacji błędu powszechnego uzupełnić władzę jurysdykcji²², co znalazło swoje odzwierciedlenie w cytowanych powyżej propozycjach biskupów.

¹⁸ Por. TAMŻE, s. 121: „Solvantur controversiae circa iurisdictionem probabilem, circa valorem absolutionis datae cum titulo putativo vel invalido, vel, in genere, circa iurisdictionem in casu tituli invalidi cum errore communi” (Postulant Patres Prov. Lugdunensis).

¹⁹ TAMŻE, s. 120: „Ecclesia suppleat iurisdictionem sacerdoti non approbato, in gratiam poenitentis qui bona fide ei confitetur, statuta tamen gravi censura contra sacerdotem qui absolvere praesumit absque debita approbatione et iurisdictione”.

²⁰ P. PAŁKA, *Uzupełnienie jurysdykcji...*, dz. cyt., s. 67.

²¹ Por. F.X. WERNZ – P. VIDAL, *Ius Canonicum*, tom II, Romae 1928, s. 371-372.

²² Por. P. PAŁKA, *Uzupełnienie jurysdykcji...*, dz. cyt., s. 65-71. Autor opisuje tam główne stanowiska autorów przedkodeksowych. Warto zauważyć, że jeszcze w roku 1911 B. Ojetti opowiadał się za koniecznością wystąpienia tytułu pozornego por. B. OJETTI, *Synopsis Rerum Moralium et Iuris Pontificii*, tom II, Romae 1911, col. 2431, v. Iurisdictione: „Iurisdictione suppletur a iure [...] quando aliquis iurisdictionem non habens, eam exercet cum titulo colorato et errore communi, imo iuxta quosdam etiam cum solo errore communi sine titulo colorato”.

W pierwszym okresie prac nad przyszłym kodeksem²³ kanon dotyczący uzupełnienia jurysdykcji przez Kościół zostaje zaproponowany w projektach prawa dotyczącego sakramentu pokuty. W wydanym w 1905 votum *De poenitentia*, przygotowanym przez Müllera, profesora z Trewiru, jest mowa o uzupełnieniu przez Kościół jurysdykcji w trzech przypadkach: błędu powszechnego *cum titulus coloratus*, w przypadku jurysdykcji prawdopodobnej, oraz w niebezpieczeństwie śmierci²⁴. W pracach redakcyjnych prowadzonych w tym samym roku problem udzielenia niezbędnych uprawnień w niebezpieczeństwie śmierci został wyraźnie oddzielony w dyskusji nad zasadą *supplet Ecclesia*. Jednocześnie kwestia uzupełnienia jurysdykcji koniecznej do ważnego sprawowania sakramentu pokuty w przypadku błędu powszechnego oraz wątpliwości jest obecna w różnych wersjach redakcyjnych, choć w pierwszym dostępnym schemacie ze znaczącym

²³ Autor niniejszego opracowania przeprowadził poszukiwania związane z pracami nad późniejszym kanonem 209 Kodeksu Prawa Kanonicznego w dwóch uzupełniających się rzymskich archiwach: w Tajnym Archiwum Watykańskim (*Archivio Segreto Vaticano*, w skrócie ASV) oraz w Archiwum Historycznym Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (*Archivio Storico della Pontificia Università Gregoriana*, w skrócie APUG). W pierwszym z archiwów zostały przestudiowane wybrane teczki ze zbioru dotyczącego prac Komisji do spraw Kodyfikacji Prawa Kanonicznego (*Commissione per la Codificazione del Diritto Canonico*, w skrócie *Commissione Cod. Diritto Canonico*), natomiast w drugim prowadzono prace nad dokumentami ze zbioru pozostałego po profesorze jezuitcie Benedetto Ojettim (w skrócie *Fondo Ojetti*). W zbiorach pozostałych po Komisji do spraw Kodyfikacji znajdują się jej akta (vota, protokoły spotkań, schematy itp.) z lat 1904-1917 (niestety wybrakowane), natomiast *Fondo Ojetti* w części dotyczącej kodeksu obejmuje archiwalia z lat 1910-1917.

²⁴ Por. A. MÜLLER, Votum *De poenitentia*, Romae 1905, s. 11, § 11: „Ecclesia iurisdictionem, quae certo aut forte deest, propter bonum commune in triplici casu supplet seu in ipso actu confessionis suppeditat: 1. In errore communi cum titulo colorato (2) [przypis]. 2. In casu probabilis iurisdictionis probabilitate iuris 3. In articulo seu periculo mortis, in quo «omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt» w: ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka 32 oraz 53. W przypisie (2) konsultor Müller odwołuje się do prawa rzymskiego (sprawa Barbatiusa), oraz do dekretu Gracjana.

znakiem zapytania²⁵. Znak zapytania mógł dotyczyć zarówno samego miejsca tego kanonu, jak i kwestii *titulus coloratus*, gdyż obie te sprawy były omawiane przez konsultorów komisji kodyfikacyjnej w czasie posiedzenia z dnia 11 czerwca 1905 roku²⁶. W kolejnym schemacie wymieniona norma znajduje się w paragrafie drugim kanonu 3²⁷, którego pierwszy paragraf przypomina o tym, że oprócz władzy święceń do ważnego sprawowania sakramentu pokuty jest potrzebna także władza jurysdykcji²⁸. Znaczący jest przypis do nowego sformułowania zasady *Ecclesia supplet*: „Kiedy będzie omawiana władza jurysdykcji w ogólności, należy zobaczyć, czy jest wskazane pozostawienie w tym miejscu ogólnej zasady wyrażonej w tym kanonie”²⁹. Sformułowanie wymienionego kanonu „In casu erroris communis et in dubio iuris Ecclesia supplet iurisdictionem”³⁰ pozostało niezmienione w kolejnym, już III schemacie *De poenitentia*, gdzie jednak dodano ważną uwagę w przypisie: „Przy tej redakcji zostaje wykluczona konieczność

²⁵ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, schemat I *De poenitentia*, can. 4: „In casu erroris communis cum titulo colorato et in dubio iuris Ecclesia supplet iurisdictionem (?)”.

²⁶ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, Verbale della consulta parziale del 11 giugno 1905: „Can. 4: Varii consultori credono che debba essere rimandato dove si parla della giurisdizione in genere. Bucceroni crede che si possa mantenere, togliendo le parole «cum titulo colorato»”.

²⁷ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, schemat II *De poenitentia*, can. 3 § 2: „In casu erroris communis et in dubio iuris Ecclesia supplet iurisdictionem”.

²⁸ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, schemat II *De poenitentia*, can. 3 § 1: „Praeter potestatem ordinis, quae per sacram presbyteratus ordinationem obtinetur, ad validam peccatorum absolutionem requiritur in ministro Sacramenti poenitentiae potestas iurisdictionis sive ordinaria sive delegata in poenitentem”.

²⁹ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, schemat II *De poenitentia*, can. 3 § 2, przypis (1): „Quando si tratterà della potestà di giurisdizione in generale, si vedrà se conviene conservare qui il principio generale enunziato in questo canone” (w tekście tłumaczenie własne autora).

³⁰ ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*,teczka 53, schemat II *De poenitentia*, can. 3 § 2.

tytułu pozornego³¹. W ten sposób redaktorzy Kodeksu już nie tylko milcząco, ale *explicite* opowiedzieli się po jednej stronie sporu w kwestii dotyczącej konieczności zaistnienia *titulus coloratus* dla możliwego uzupełnienia władzy przez Kościół. Na tym etapie sprawa nie wywołała dyskusji w komisji. Kanon przeszedł niezmieniony do schematu IV, który został rozesłany do szerszej grupy konsultorów, jednak z nielicznymi wyjątkami nie wnieśli oni zastrzeżeń do tego sformułowania³².

Następnie zasada *Ecclesia supplet* znika z księgi *De rebus*, gdyż zgodnie z sugestią zawartą w przypisie schematów *De poenitentia*, jej szersza formuła pojawia się w księdze II (*De personis*), w części dotyczącej duchownych. W pierwszym schemacie, w którym pojawia się propozycja kanonu regulującego to zagadnienie, znajduje się on pod tytułem V, odnoszącym się do urzędów kościelnych w ogólności, na zakończenie IV rozdziału, zatytułowanego *De officio Ordinarii et Delegati*³³. W późniejszym schemacie z roku 1909, ta sama norma prawna zostaje sformułowana w kan. 114, w księdze drugiej, w sekcji o duchownych w ogólności, pod V tytułem *De ordinario et delegato*³⁴. W obu wyżej wymienionych schematach kanon brzmi tak samo: *In casu erroris comunis et in dubio iuris Ecclesia supplet iurisdictionem pro foro sive externo sive interno*³⁵.

Nie odnajdujemy odniesienia do omawianej normy ani przeglądając *vota* dotyczące duchownych lub urzędów kościelnych, ani

³¹ ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka 53, schemat III *De poenitentia*, can. 3 § 2, przypis (1): „[...] Con questa redazione viene esclusa la necessità del titolo colorato” (w tekście tłumaczenie własne autora).

³² Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka 53, Voti dei consultori sul schema *De poenitentia*. Jedynym votum wyraźnie krytycznym wobec braku *titulus coloratus* jest opinia wybitnego moralisty D. Palmieri SJ, który pisze między innymi: „[...] quandonam error dicetur communis? Satisne est quod in aliquo templo fideles etiam pauci, qui ibi adsunt, senseant, sacerdotem qui in confessionali sedet, habere iurisdictionem?”.

³³ Zob. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 7.

³⁴ Zob. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 22.

³⁵ ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 7; teczka nr 22.

poszukując tego zagadnienia w protokołach ze spotkań podkomisji na te tematy³⁶. Jednak od 1909 roku podlega on dalszym redakcyjnym zmianom. W 1912 trwają dalsze prace nad schematami księgi II. W zbiorze profesora Ojettiego, przechowywanym w Archiwum Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, odnajdujemy pierwszy szkic z tamtego roku³⁷. Tytuł V pierwszej sekcji „o duchownych w ogólności” nosi nazwę *De potestate ordinaria et delegata*, a jego ostatni kanon (nr 111) ma następujące brzmienie: *In errore communi aut in dubio iuris iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro sive externo sive interno*³⁸. W tym samym roku pojawia się schemat przygotowawczy wspólny dla ksiąg I i II, gdzie zacytowany powyżej kanon nosi numer 209³⁹. Jeszcze ważniejsza zmiana następuje w 1914 roku, gdzie w kolejnym schemacie, wspólnym dla ksiąg I-III, znajduje się kanon 208 następującej treści: *In errore communi aut in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro sive externo sive interno*⁴⁰. Powyższy tekst przechodzi bez zmian do schematu z 1916 roku⁴¹, ale dopiero w roku promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego otrzymuje swoją ostateczną formę: *In errore communi aut in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno*⁴².

Należy zauważyć, że kanon 209 mówi tylko *in errore communi*, nie wspominając nic na temat *titulus coloratus*. Milczenie normy prawnej na temat pozornego tytułu prawnego w świetle prac nad

³⁶ Zob. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczki nr 26-27.

³⁷ Por. APUG, Fondo Ojetti, teczka nr 1964, gdzie na pierwszej stronie schematu jest napisane odręcznie: „Prima bozza 1912”.

³⁸ APUG, Fondo Ojetti, teczka nr 1964.

³⁹ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 86.

⁴⁰ ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 86.

⁴¹ Por. ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 87. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że od pewnego momentu kardynał Gasparri zaczął zamieszczać w przypisach do poszczególnych kanonów ich źródła historyczne, o co anonimowi krytycy mieli do niego pretensje. Jednak w przypadku kanonu 209 żadne źródło nie zostało podane.

⁴² ASV, *Commissione Cod. Diritto Canonico*, teczka nr 86.

schematami *De poenitentia* niewątpliwie nie jest przypadkowe. Nawet jeśli u Ojettiego wywołuje to jeszcze pewne zdziwienie⁴³, jednak późniejsi komentatorzy uznali, że Kodeks po prostu nie wymaga istnienia pozornego tytułu *sub specie veritatis* do uzupełnienia władzy rządzenia w przypadku błędu ogólnego⁴⁴. Doktrynę powszechnie przyjętą w sposób syntetyczny wyraził Capello, który pisał o braku konieczności wystąpienia *titulus coloratus*, a za wystarczający uznawał *titulus extimatus*, czyli *putativus* lub *suppositus*⁴⁵, co na język polski można by przetłumaczyć jako tytuł domyślny, domniemany lub rzekomy. Taki tytuł „w rzeczywistości nie istnieje, a jedynie wierni dla jakichś powodów uważają go za istniejący”⁴⁶. Tytuł domniemany występuje w sytuacji, w której nie ma żadnego realnego tytułu prawnego do sprawowania jurysdykcji, ale w sposób rozumny przypuszcza się, że on istnieje, z powodu szczególnych okoliczności⁴⁷. Konieczne jest więc wystąpienie takiej sytuacji, która pozwala na zaistnienie błędu ogólnego⁴⁸.

W czasie prac nad redakcją kanonu zostało rozwinięte i dopracowane sformułowanie dotyczące wątpliwości. W początkowych projektach zakładano, że Kościół uzupełnia władzę jurysdykcji *in dubium iuris*, natomiast w ostatecznej wersji kodeksu z 1917 roku charakter wymaganej wątpliwości został bardzo doprecyzowany.

⁴³ Na jednym z projektów kanonów czytamy ręcznie dopisane przez Ojettiego zdanie: „Sine tituli colorati?”. Por. APUG, Fondo Ojetti, teczka nr 1964.

⁴⁴ Por. F. M. CAPPELLO, *Summa iuris canonici*, tom I, Romae⁴ 1945, s. 238; B. OJETTI, *Commentarium...*, dz. cyt., Romae 1931, s. 217-218; J. BEYER, *De potestate ordinaria et delegata*, Romae 1971/72, s. 72; L. BENDER, *Potestas ordinaria et delegata. Commentarius in canones 196-209*, Roma –Parigi –New York –Tournai 1957, s. 302-303.

⁴⁵ Por. F. M. CAPPELLO, *Summa...*, dz. cyt., s. 238

⁴⁶ P. PAŁKA, *Uzupełnienie jurysdykcji...*, dz. cyt., s. 67.

⁴⁷ Por. F. M. CAPPELLO, *Summa...*, dz. cyt., s. 238: „*nullus titulus existit, nec validus nec invalidus, sed rationabiliter putatur adesse ob pecularia quaedam adiuncta*”. Zob. także L. BENDER, *Potestas ordinaria...*, dz. cyt., s. 303.

⁴⁸ Por. F. M. CAPPELLO, *Summa...* dz. cyt., s. 238: „*Titulus autem existimatus requiritur, quia iurisdicatio sine aliquot titulo non concepitur. At eo ipso quod habetur error communis, habetur quoque huiusmodi titulus*”.

Uzupełnienie jurysdykcji występuje *in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti*. Oznacza to, że nie wystarcza wątpliwość negatywna, ale konieczne są pozytywne i prawdopodobne racje przemawiające za posiadaniem jurysdykcji w danej sytuacji⁴⁹. Wątpliwość może być zarówno prawna, dotycząca treści lub zakresu obowiązywania danej ustawy, jak i faktyczna, odnosząca się do zaistnienia bądź nie pewnych faktów lub okoliczności wymaganych przez normy prawne same w sobie jasne⁵⁰.

Kościół uzupełnia władzę rządzenia w obu zakresach: zewnętrznym i wewnętrznym. Zamiana występującego w schematach sformułowania *sive...sive* na *tum...tum* wydaje się podkreślać jedność jurysdykcji sprawowanej zarówno na *forum externum*, jak i na *forum internum*. Jurysdykcja dotycząca forum wewnętrznego, o której mowa w kanonie, była rozumiana w sensie szerszym: jej uzupełnienie mogło dotyczyć upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty na forum wewnętrznym sakramentalnym⁵¹, a nie tylko do uprawnień do stosowania na tym forum władzy rządzenia (co dzieje się na przykład przy zwalnianiu z zaciągniętej ekskomuniki *latae sententiae* lub dyspensowania od ukrytej przeszkody).

W 1952 wystosowano pytanie do Papieskiej Komisji w sprawie autentycznej interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku dotyczące zastosowania kan. 209 do upoważnienia przy zawieraniu sakramentu małżeństwa. Komisja odpowiedziała twierdząco⁵². Kolejne pytanie dotyczyło zastosowania wielu norm prawnych dotyczących władzy jurysdykcji, w tym kanonu 209, do władzy przełożonych

⁴⁹ Por. B. OJETTI, *Commentarium...* dz. cyt., s. 219-220; G. MICHIELS, *De potestate ordinaria et delegata. Commentarius Tituli V Libri II Codicis Iuris Canonici. Canones 196-210*, Parisiis – Tornaci – Romae – Neo Eboraci 1964, s. 357-360.

⁵⁰ Por. G. MICHIELS, *De potestate...*, dz. cyt., s. 356-357. Zob. L. BENDER, *Dubium in Codice Iuris Canonici*, Roma – Parigi – New York – Tournai 1962, s. 45-68.

⁵¹ Por. G. MICHIELS, *De potestate...*, dz. cyt., s. 288-290.

⁵² Por. PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsa ad proposita dubia*, V: „D. An prescriptum can. 209 applicandum sit in casu sacerdotis, qui, delegatione carens, matrimonio assistit. R. Affirmative”, w: AAS 44 (1952) 496.

zakonnych, zarówno męskich jak i żeńskich. Również w tym przypadku odpowiedź była twierdząca⁵³. Obie te interpretacje pokazują, że intencją prawodawcy nie było restryktywne stosowanie zasady *supplet Ecclesia* wyłącznie do władzy rządzenia w sensie ścisłym, ale jej szersze zastosowanie w kościelnym systemie prawnym⁵⁴.

2. Kanon 144 w Kodeksie Jana Pawła II – redakcja i interpretacja

W 1959 roku papież Jan XXIII ogłosił reformę Kodeksu Prawa Kanonicznego a 28 marca 1963 roku powołał Papieską Komisję ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, jednak faktyczne prace nad przygotowaniem nowego Kodeksu rozpoczęły się dopiero po zakończeniu Soboru Watykańskiego II⁵⁵. Podkomisja do spraw tytułu *De potestate ordinaria et delegata* rozpoczęła prace w roku 1970⁵⁶. W czasie VI sesji, która odbyła się w listopadzie 1970 roku, przesunięto dyskusję nad zasadą *supplet Ecclesia* na kolejne spotkanie⁵⁷. W czasie

⁵³ Por. PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsa ad proposita dubia*, VI: „D. An praescripta canonum 197, 199, 206-209, de potestate iurisdictionis, applicanda sint, nisi natura rei aut textus centextusve legis obstet, potestati dominativae quam habent Superiores et Capitula in Religionibus et in Societatibus sive virorum sive mulierum in communi viventium sine votis publicis. R. Affirmative” w: AAS 44 (1952) 496. Zob. także J. CREUSEN, *Pouvoir dominantif et erreur commun*, w: Acta Congressus Iuridici Internationalis VII saeculo a decretalibus Gregorii IX et XIV a Codice Iustiniano Promulgatus Romae 12-17 novembris 1934, tom IV, Romae 1937, s. 182-193.

⁵⁴ Por. E. F. REGATILLO, *Interpretatio et iurisprudentia Codicis Iuris Canonici*, Santander, 1953, s. 74. Autor zalicza do *potestas dominativa* także władzę administracyjną proboszcza i jemu podobnych. Władza taka jest upodobniona do władzy jurysdykcji w zakresie jej podziału, delegacji, wygaśnięcia a także uzupełnienia. Zob. także G. MICHIELS, *De potestate...*, dz. cyt., s. 339-345.

⁵⁵ Opis pierwszych spotkań i początków działalności Komisji, od powołania w 1963 roku pierwszych kardynałów aż do przesłania w styczniu 1966 roku listu do przewodniczących episkopatów znajduje się w pierwszym numerze pisma *Communicationes*, zob. *Communicationes* 1 (1969), s. 35-43.

⁵⁶ Zob. *Communicationes* 36 (2004), s. 190-193, gdzie znajduje się opis prac nad tymi zagadnieniami.

⁵⁷ Kwestia została podjęta dopiero pod koniec obrad, a – jak zauważono – można nad nią dywagować bez końca. Por. *Communicationes* 21 (1989), s. 261: „Est questio,

kolejnej sesji w kwietniu 1971 roku przedstawiono zreformowany projekt dawnego kanonu 209:

In errore communi de facto aut de iure, ex facto scilicet publico probabiliter contingente, itemque in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, supplet Ecclesia, pro foro tum externo tum interno, potestatem regiminis executivam, itemque facultatem ad assistendum matrimonium necnon ad confessiones audiendas requisitam⁵⁸.

Należy zauważyć, że zgodnie z obowiązującą doktryną i wcześniejszymi rozstrzygnięciami interpretacyjnymi zasadę *supplet Ecclesia* rozszerzono na upoważnienia potrzebne do asystowania przy zawieraniu małżeństw oraz do słuchania spowiedzi. Ponadto uczyniono rozróżnienie błędu powszechnego *de facto* i *de iure*, kanonizując teorię Bucceroniego dotyczącą błędu ogólnego wirtualnego⁵⁹, wywołującą wcześniej wielką kontrowersję wśród kanonistów⁶⁰. Chociaż propozycja kanonu zawierała syntetyczny opis błędu powszechnego *de iure*, jako płynącego z faktu mogącego wystąpić publicznie, sekretarz komisji stwierdził, że trudne jest jego zdefiniowanie. Według niego lepiej jest zostawić formułę *in errore communi de iure* i przekazać ją autorom bez dodatkowego tłumaczenia. Wszyscy zgodzili się, żeby wyeliminować sformułowanie *ex facto scilicet publico probabiliter*

notat Rev.mus Secretarius Ad., de qua in aeterno loqui possumus. Videatur proxima vice”.

⁵⁸ Communicationes 22 (1990), s. 25.

⁵⁹ Por. I. BUCCERONI, *Casus Conscientiae*, tom II, Romae 1899, s. 162-163, casus 108.

⁶⁰ Por. J. CREUSEN, *Pouvoir dominatif...* dz. cyt., s. 182; J. BEYER, *De potestate...*, dz. cyt., s. 73-74. Teoria obecnie zawarta w Kodeksie była wcześniej zwalczana przez takie autorytety jak Michiels i Bender. Zob. F. A. WILCHES, *De errore communi*, s. 198; G. MICHIELS, *De potestate...*, dz. cyt., s. 330-331; L. BENDER, *Potestas ordinaria...*, dz. cyt., s. 119-127.

contingente i zachować pozostałą treść kanonu, bez definicji błędu powszechnego *de iure*⁶¹.

Długa dyskusja dotyczyła uprawnienia do spowiadania i do asystowania przy zawieraniu małżeństw w kontekście omawianej zasady prawnej. Jeden z konsultorów uważał, że są to akty jurysdykcji i nie ma potrzeby ich wyszczególniania w proponowanym kanonie. Sekretarz komisji tłumaczył, że władza sprawowana w sakramencie pokuty ma swoje źródło w sakramencie święceń, a nie w jurysdykcji, natomiast do jej ważnego sprawowania jest potrzebne odpowiednie upoważnienie. Kiedy niektórzy postulowali, żeby przenieść ten temat do księgi dotyczącej sakramentów, sekretarz zaproponował, aby utworzyć drugi paragraf tego samego kanonu formułujący zasadę uzupełnienia przez Kościół wyżej wymienionych uprawnień. Po dyskusji wszyscy zgodzili się z tą propozycją⁶².

Jeśli chodzi o samo kluczowe wyrażenie *supplet Ecclesia* jeden z konsultorów proponował, żeby zamienić je na formułę „actus a iure sanatur”⁶³. Ta propozycja została odrzucona, gdyż sanację stosuje się w przypadku aktu prawnego nieważnego, co nie dotyczy omawianej sytuacji. Uzupełnienie jurysdykcji na mocy zasady *supplet Ecclesia* następuje w samym akcie prawnym w taki sposób, że jest on ważny od samego początku⁶⁴.

Miała również miejsce debata dotycząca natury władzy rządzenia, którą Kościół uzupełnia. Po wykluczeniu z tej zasady władzy ustawodawczej i sądowniczej, postanowiono odnieść ją do *potestatem executivam gratiosam*⁶⁵. Po krótkiej dyskusji na temat zastosowania zasady *supplet Ecclesia* do władzy, jaką sprawują zakonnicy przełożeni,

⁶¹ Por. *Communicationes* 22 (1990), s. 25-26. Wydaje się, że nie był to szczęśliwy wybór, gdyż formuła *error communis de iure* nie jest jasna dla wszystkich. Zdefiniowanie błędu powszechnego wirtualnego mogłoby pomóc w zrozumieniu jego znaczenia.

⁶² *Communicationes* 22 (1990), s. 26-27.

⁶³ *Communicationes* 22 (1990), 26.

⁶⁴ Por. *Communicationes* 22 (1990), 26.

⁶⁵ *Communicationes* 22 (1990), 27.

postanowiono pozostawić kanon we wcześniej uzgodnionej formie. Miał on na tym etapie nr 15 i brzmiał następująco:

§ 1. In errore communi de facto aut de iure, itemque in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, supplet Ecclesia, pro foro tum externo tum interno, potestatem regiminis gratiosa.

§ 2. In casibus § 1 praevisis, supplet Ecclesia facultatem ad assistendum matrimonium necnon ad confessiones audiendas requisitam⁶⁶.

Takie brzmienie kanonu zatwierdzono na sesji VII, jednak już w czasie VIII sesji kanon 15 został zredukowany do pierwszego paragrafu, z jedną ważną zmianą: „pro foro tam externo quam interno”⁶⁷. Użycie struktury gramatycznej „tam...quam”, którą można przetłumaczyć „zarówno... jak i” wydaje się wskazywać na jedność władzy rządzenia, która może być sprawowana na obu forach⁶⁸. W czasie kolejnych sesji kanon 15 stał się 110, natomiast został zaproponowany nowy kanon 111: „Praescripta cann. 109 et 110 applicantur ad facultatem ad assistendum matrimonio necnon ad confessiones audiendas requisitam quod attinet”⁶⁹. Treść tych kanonów była na nowo omówiona (po zmianie numeracji na 111 i 112) w czasie sesji XIII, która odbyła się między 13 a 17 majem 1974. Kanon 111 (poprzednio 110) został zatwierdzony, podobnie jak kan. 112 (poprzednio 111), co do którego jednak sekretarz zauważył, że jego treść może zostać przeniesiona do kanonów dotyczących sakramentów pokuty i małżeństwa⁷⁰. I rzeczywiście rozszerzenie zasady *supplet Ecclesia* na uprawnienia do sprawowania sakramentów zniknęło ze schematów księgi I⁷¹, pojawiło

⁶⁶ Communicationes 22 (1990), s. 35.

⁶⁷ Communicationes 22 (1990), s. 65.

⁶⁸ Por. kan. 130 KPK.

⁶⁹ Communicationes 22 (1990), s. 92.

⁷⁰ Por. Communicationes 23 (1991), s. 52.

⁷¹ Por. Communicationes 23 (1991), s. 243.

się natomiast w schemacie *Documenti Pontificii quo Disciplina Canonica de Sacramentis recognoscitur* z 1975 roku⁷².

W 1977 roku, w czasie dyskusji nad propozycją kanonu dotyczącego sakramentu pokuty, jeden z konsultorów zaproponował, aby umieścić go pośród norm dotyczących sakramentów w ogólności, gdyż może zostać zastosowany do bierzmowania, pokuty oraz małżeństwa. Nie zgodził się na to relator, który twierdził, że to uprawnienie nie jest tej samej natury w omawianych przypadkach⁷³. Natomiast odnośnie do asystowania przy zawieraniu małżeństw bez odpowiedniego upoważnienia zostały zaproponowane dwie wersje kanonu. Pierwsza z nich wprowadzała w pewnych okolicznościach sanację *in radice* takiego małżeństwa, natomiast druga odwoływała się do możliwości uzupełnienia *facultas assistendi* przez Kościół w przypadku błędu powszechnego⁷⁴. Po dyskusji część konsultorów uznała, że instytucja błędu powszechnego w nowej formule, uwzględniającej zarówno błąd faktyczny jak i prawny, jest wystarczająca do usunięcia wątpliwości odnośnie do nieważności małżeństwa z powodu formy.

⁷² Por. *Communicationes* 7 (1975), s. 35: „In can. 146 enuntiatum de facultate ad confessiones excipiendas, norma quae in Codice I.C. habetur de iurisdictione (can. 209), sed magis determinatur: in errore communi *de facto aut de iure* [podkreślenie w oryginale], itemque in dubio positivo et probabili, sive iuris sive facti, supplet Ecclesia facultatem ad confessiones excipiendas requisitam”. Zob. także *Communicationes* 36 (2004), s. 211-216.

⁷³ Por. *Communicationes* 10 (1978), s. 63: „can. 146 (novus) [...] Aliqui Consultor questionem de loco ubi inserendus esset canon movet, quia ipsi videtur melius in canonibus generalibus de sacramentis locum habere, quia applicatur ad confirmationem, poenitentiam et matrimonium. Contradicit Relator, qui tenet illam facultatem non eiusdem esse naturae illis in casibus”.

⁷⁴ Por. *Communicationes* 10 (1978), s. 90: „Can. 315 (novus) *Matrimonium contractum assistente sacerdote vel diacono, facultate assistendi carente, Ecclesia a momento celebrationis in radice sanat, dummodo matrimonium celebretur coram duobus testibus in ecclesia vel oratorio et assistens ab auctoritate ecclesiastica non sit prohibitus ne matrimonio assistat*. Aut Can. 315 (novus) *In errore communi de facto aut de iure, itemque in dubio positivo et probabili, sive iuris sive facti, facultatem assistendi Ecclesia supplet*”.

Ostatecznie przyjęto znaczną większością wersję kanonu odwołującą się do zasady *supplet Ecclesia*⁷⁵.

W 1979 został na nowo zaakceptowany kan. 111 dotyczący uzupełnienia przez Kościół władzy rządzenia, z jedną ważną zmianą: sformułowanie *potestatem regiminis gratiosam* zostało zmienione na *potestatem regiminis executivam*⁷⁶. Proponowany kanon został w ten sposób zharmonizowany z pozostałymi normami księgi pierwszej dotyczącymi władzy rządzenia, gdzie rozróżnia się na władzę ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą. Kościół nie uzupełnia braku władzy sądowniczej ani ustawodawczej⁷⁷, ale jedynie władzę rządzenia wykonawczą (*executivam*).

Takie sformułowanie trafiło do schematu z 1980 jako kanon 141⁷⁸. W tym samym projekcie zasada *supplet Ecclesia* została dwukrotnie powtórzona w części dotyczącej sakramentów, zgodnie z rezultatami wcześniej omawianej dyskusji z roku 1977. Propozycja kanonu 930 dotycząca uzupełnienia uprawnienia do sprawowania sakramentu pokuty brzmi: „In errore communi de facto aut de iure, itemque in dubio positivo et probabili, sive iuris sive facti, supplet Ecclesia facultatem ad confessiones excipiendas requisitam”⁷⁹. Kanon 1068 tego schematu powtarza tą samą zasadę, mając na uwadze uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństw⁸⁰.

⁷⁵ Por. *Communicationes* 10 (1978), s. 90: „Alia ex parte Consultores notant institutum erroris communis, prout in nova formula descriptum (In errore communi *de facto aut de iure* [podkreślenie w oryginale]... etc.) praebere sufficientem claritatem ad tollenda dubia de validitate matrimonii ratione formae. His omnibus prepensis, fit suffragatio an placeat altera formula can. 315: placet 6, non placet 1”.

⁷⁶ Por. *Communicationes* 23 (1991), s. 230.

⁷⁷ Por. A. VIANA, C. 144. *Comentario*, w: *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, tom I, Pamplona 1996, s. 905.

⁷⁸ Por. *Schema Codicis Iuris Canonici*, Vaticano 1980, s. 31, kan. 141.

⁷⁹ *Schema Codicis Iuris Canonici*, Vaticano 1980, s. 216, kan. 930.

⁸⁰ Por. *Schema Codicis Iuris Canonici*, Vaticano 1980, s. 243, kan. 1068: „In errore communi de facto aut de iure, itemque in dubio positivo et probabili, sive iuris sive facti, facultatem assistendi supplet Ecclesia”.

Te same kanony bez żadnych poprawek (choć z inną numeracją) znalazły się w Schemacie *novissimum* z 1982⁸¹. Dopiero w promulgowanym wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego, po ostatniej rewizji dokonanej z polecenia i pod kierunkiem papieża Jana Pawła II, kanon 144 odzyskał swój drugi paragraf, dotyczący uprawnień do sprawowania sakramentów⁸². Obecnie obowiązująca norma brzmi tak:

§ 1. In errore communi de facto aut de iure, itemque in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, supplet Ecclesia, pro foro tum externo tum interno, potestatem regiminis executivam.

§ 2. Eadem norma applicator facultatibus de quibus in cann. 882, 883, 966, et 1111 § 1 (kan. 144 KPK).

Wyraźną nowością kanonu 144 KPK z 1983 roku w relacji do kanonu 209 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego jest „kanonizacja” błędu powszechnego wirtualnego, czyli *de iure*. Jednocześnie w § 2 prawodawca zdecydował się na wyraźne wyartykułowanie odniesienia zasady *supplet Ecclesia* także do uprawnień dotyczących niektórych sakramentów. Należy zauważyć uwzględnienie uprawnienia udzielanego prezbiterowi do ważnego udzielania sakramentu bierzmowania, o czym nie było wzmianki we wcześniejszych schematach.

Cel omawianej formuły *supplet Ecclesia* znajduje się w streszczeniu obrad komisji przygotowawczej: „fundamentum precise est Ecclesia [...] et actus in suppletione non sanatur, quia agitur quaedam a iure delegatione”⁸³. To podsumowanie debaty wybitnych

⁸¹ Por. *Schema novissimum*, Vaticano 1982, s. 23, s. 177, s. 197; kan. 144, kan. 977, kan. 1114.

⁸² Por. U. BETTI, *In margine al nuovo Codice di Diritto Canonico*, Antonianum 58 (1983), s. 631. Autor wymienia kan. 144 jako ten, który został zmieniony w ostatniej redakcji. Jednak ani w tym artykule, ani w kolejnym opisującym spotkania z Papieżem nad rewizją Kodeksu, nie zatrzymuje się nad motywami dokonanych zmian. Zob. U. BETTI, *Appunto sulla mia partecipazione alla revisione ultima del nuovo Codice di Diritto Canonico*, in: *Il processo di designazione dei Vescovi*, Utrumque Ius 27, Roma 1995, 28-45.

⁸³ *Communicationes* 22 (1990), s.26.

kanonistów podkreśla fakt, że podmiotem, który uzupełnia władzę jest sam Kościół, a uzupełnienie to nie jest sanowaniem nieważnej czynności prawnej, ale jakby delegowaniem przez prawo władzy do ważnego jej dokonania⁸⁴. Natomiast wszelkie uzupełnienie przez Kościół władzy rządzenia i analogicznych uprawnień może nastąpić tylko w przypadku osób, które mają podstawową kanoniczną *capacitas* do sprawowania takiej władzy lub korzystania z uprawnień⁸⁵.

3. Zastosowanie zasady *supplet Ecclesia* w życiu Kościoła

Po przeanalizowaniu rozwoju norm zawierających zasadę *supplet Ecclesia* warto zastanowić się nad ich aplikacją do konkretnych sytuacji. Chociaż sekretarz komisji obradującej nad omawianym kanonem nakazał, aby „minime de applicationibus tractari sed de principii affirmatione”⁸⁶, jednak ukazanie możliwości zastosowania kanonu 144 w praktyce jest bardzo istotne dla powiązania jednej z najważniejszych norm ogólnych z realnym życiem Kościoła.

Odnosnie zasady uzupełnienia władzy rządzenia, sformułowanej w pierwszym paragrafie omawianego kanonu, wielką pomocą mogą być notatki profesora Ojettiego, odnalezione w Archiwum Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie⁸⁷. Słynny kanonista podaje przykład decyzji biskupa, którego wybór jest nieważny z powodu nieznannej publicznie przeszkody – jego akty władzy rządzenia są ważne. Ważne byłyby także decyzje wikariusza generalnego lub biskupiego po śmierci biskupa diecezjalnego, jeśli fakt jego śmierci byłby jeszcze publicznie nieznanym – to uzupełnienie ich władzy nastąpiłoby nawet

⁸⁴ Zob. V. DE PAOLIS, *Delega e suppleza della potestà per assistere al matrimonio*, Periodica 92 (2003), 483. Autor potwierdza powyższy pogląd, gdy opisuje uzupełnienie władzy rządzenia w ten sposób: „Nella sostanza è una delega fatta dallo stesso ordinamento canonico, perché l'atto sia valido”. Jednak dalej ukazuje precyzyjnie różnicę między *suppletio*, a *delegatio*.

⁸⁵ Por. A. VIANA, *C. 144. Comentario...* dz. cyt., s. 905. Dlatego Kościół nie uzupełnia władzy święceń, koniecznej do sprawowania posługi sakramentalnej.

⁸⁶ *Communications* 22 (1990), s. 27.

⁸⁷ Zob. APUG, Fondo Ojetti,teczka nr 2082.

wtedy, gdyby oni sami wiedzieli o tym fakcie⁸⁸. W tym samym tekście Ojetti podkreśla, że ani wiedza jednej lub kilku osób o występujących brakach czy przeszkodach, ani ewentualna zła wola działającego nie zmienia faktu uzupełnienia wykonawczej władzy rządzenia, gdyż „ob utilitatem populi ecclesia supplet”⁸⁹.

Klasycznym przykładem jest też proboszcz, który przejąłby parafię w sposób nieważny, lub straciłby urząd *ipso iure* – uzupełnienie jurysdykcji dotyczy jego posługi także w wymiarze prawa do spowiadania i do błogosławienia małżeństw. Sytuacją, w której może się to zdarzyć, byłoby symoniackie objęcie urzędu proboszcza, mogłoby według kan. 149 § 3 KPK jest nieważne. W takim przypadku symonia zazwyczaj będzie nieznaną ogółowi wiernych. Można by wtedy mówić o zaistnieniu błędu powszechnego *de facto*, gdyż wierni faktycznie uważaliby takiego kapłana za proboszcza. Chociaż nie byłby on nim w rzeczywistości, to jednak udzielenie rozgrzeszenia, jak i asystowanie przy ślubie ze strony takiego proboszcza byłoby ważne, dokąd symonia pozostałaby tajna, lub znana tylko w bardzo wąskim gronie.

Jeśli chodzi o uprawnienie do udzielania sakramentu bierzmowania, w polskich warunkach błąd ogólny mógłby dotyczyć księdza infułata, który dziesiątki razy sprawował ten sakrament w zastępstwie biskupa diecezjalnego. Jeśli pewnego dnia ksiądz infułat zostałby poproszony przez urzędników kurialnych o udzielenie tego sakramentu w zastępstwie biskupa, a ten ostatni zapomniałby udzielić mu uprawnienia do ważnego sprawowania bierzmowania, występowałyby okoliczności o których mowa w kan. 144 KPK. W takiej sytuacji nie tylko wierni zgromadzeni w świątyni, ale także ludzie znający prawo

⁸⁸ Por. APUG, Fondo Ojetti, teczka nr 2082, s. 142: „Valent acta episcopi, cuius electione est nulla ob impedimentum publicae ignoratum [...] Valida est sententia lata a Vicario gen. episcopi vel a iudice delegato, mortuo episcopo vel delegante, si [...] mors communiter ignoratur, sive vicarius gen. vel delegatus sciat mortuum episcopi, sive eam ignorant”.

⁸⁹ APUG, Fondo Ojetti, teczka nr 2082, s. 142.

kanoniczne mogliby roztropnie domniemywać, że ksiądz infułat takie uprawnienie do udzielenia sakramentu bierzmowania posiada.

Kanony dotyczące sakramentu bierzmowania w Kodeksie Jana Pawła II zawierają także wątpliwość *de iure*, niełatwą do usunięcia poprzez analizę przepisów prawa kościelnego. Występuje ona w sytuacji opisanej w kan. 883 KPK, według którego z mocy samego prawa otrzymuje uprawnienie do udzielania bierzmowania ten, kto z urzędu lub ze względu na zlecenie biskupa diecezjalnego przygotowuje katechumena do chrztu świętego lub do osiągnięcia pełnej komunii z Kościołem katolickim. Nie jest *explicite* określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego, kto jest odpowiedzialny z urzędu za przygotowanie braci odłączonych do osiągnięcia pełnej komunii z Kościołem. Jednak biorąc pod uwagę, że do zadań proboszcza należy zarówno udzielanie chrztu jak również dbanie o innowierców i niewierzących⁹⁰, jest uzasadnione twierdzenie, że to właśnie proboszcz może w takich sytuacjach udzielać bierzmowania. Choćby w tej sprawie pozostała wątpliwość prawna, jednak wyżej opisana interpretacja ma za sobą pozytywne argumenty i jest prawdopodobna. Dlatego udzielony przez proboszcza sakrament bierzmowania będzie ważny na mocy kan. 144 § 2 KPK w obu wymienionych powyżej sytuacjach, nawet bez otrzymania upoważnienia ze strony biskupa diecezjalnego⁹¹.

Jeśli chodzi o uprawnienie do ważnego sprawowania sakramentu pokuty, przykładów zastosowania zasady *supplet Ecclesia* może być wiele. Wynika to ze specyfiki tego sakramentu, który posiada wyjątkową rolę i znaczenie w porządku zbawczym, a sprawowany jest wyłącznie w zakresie wewnętrznym. Jednym z przykładów jest sytuacja kapłana znanego w parafii, ale nie posiadającego chwilowo ważnego upoważnienia do spowiadania (np. z powodu upływu czasu na które zostało udzielone), który zasiada w parafialnym konfesjonale

⁹⁰ Por. kan. 528-530 KPK.

⁹¹ Por. M. J. GANTLEY, *Ecclesia Supplet*. Answer to question, JCL on 9/19/2009, w: <http://www.ewtn.com/v/experts/showmessage.asp?number=411941> [31.12.2016]. Ten przykład przytaczał także prof. James J. Conn SJ z Papińskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie na wykładach z norm ogólnych w latach 2003-2004.

stwarzając oczywistą okazję do zaistnienia błędu ogólnego. Ważność takiej spowiedzi w przypadku nieuwagi prezbitera może być zapewniona na podstawie analogicznego zastosowania kan. 142 § 2 KPK⁹², pozostaje jednak pytanie na ile kapłan może świadomie sprowokować taką sytuację. Istnieje opinia, że takie korzystanie z zasady *supplet Ecclesia* jest niedopuszczalne i powoduje zaciągnięcie kar kościelnych przewidzianych za sprawowanie sakramentu pokuty bez należytego upoważnienia⁹³. Według innych komentatorów, kapłan, który w taki sposób korzysta z kanonu o błędzie powszechnym nie zaciąga kary jaka jest przewidziana za bezprawne sprawowanie sakramentu pokuty⁹⁴, gdyż upoważnienie zostaje udzielone z mocy samego prawa⁹⁵. To stanowisko jest bliższe właściwemu rozumieniu błędu ogólnego, a także jego szczególnego zastosowania na *forum internum*. Wydaje się, że mogą wystąpić okoliczności, w których spowodowanie takiego błędu byłoby dopuszczalne dla dobra wiernych. Przykładem może być sytuacja, w której wikariusz danej parafii byłby wyznaczonym spowiednikiem w czasie przewidzianym na sprawowanie sakramentu pokuty w pierwszy piątek stycznia nowego roku kalendarzowego, a chwilę wcześniej zorientowałby się, że otrzymane od ordynariusza miejsca uprawnienie do spowiadania przestało obowiązywać z końcem poprzedniego roku kalendarzowego. W takim wypadku wydaje się uzasadnione skorzystanie z błędu ogólnego i wypowiedzianie

⁹² Bezpośrednio ten paragraf stosuje się do delegowanej władzy rządzenia, sprawowanej na *forum internum*, co dotyczy przede wszystkim zwalniania z ekskomuniki *latae sententiae* lub dyspensowania od tajnych kanonicznych przeszkód. Jednak wydaje się uprawnione zastosowanie tej normy również do uprawnienia do spowiadania, gdyż do takiej analogii zachęca zarówno literalna norma zawarta w kan. 144 § 2, jak i natura sakramentu pokuty, gdzie władza rządzenia w sensie ścisłym jest sprawowana często w ramach sakramentalnego *forum internum*, które zakłada uprawnienie do spowiadania.

⁹³ Por. W. SZMYD, *Kary kościelne*, Kraków 1929, s. 152: „Kapłan, który spowiada tylko na tej podstawie, że Kościół uzupełnia brak jurysdykcji in errore communi, nie ma należytej jurysdykcji i ściąga *suspensę*”.

⁹⁴ Por. kan. 1378 § 2 KPK.

⁹⁵ Por. F. M. CAPPELLO, *Summa...*, dz. cyt., s. 237, nr 267; A. VERMEERSCH, *Theologiae moralis. Principia - responsa - consilia*, tomus III, Roma 1948, s. 287, nr 453.

przybyłych do kościoła wiernych. Taki kapłan powinien jednak jak najszybciej poprosić ordynariusza miejsca o przedłużenie rzeczonoego upoważnienia, pamiętając, że uprawnienie mocą uzupełnienia przez Kościół jest udzielane tylko w konkretnych okolicznościach błędu ogólnego *de facto* lub *de iure* i nie można traktować go na równi z upoważnieniem udzielonym przez właściwego przełożonego.

W kwestii uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawarciu sakramentu małżeństwa punktem odniesienia może być między innymi⁹⁶ sentencja rotalna *Coram Stankiewicz* z 1992 roku⁹⁷. Późniejszy dziekan Roty Rzymskiej wskazuje w niej wyraźne granice zastosowania kan. 144 KPK do braku przepisanej formy kanonicznej. Jednym z takich ograniczeń do których odwołuje się jurysprudenca rotalna jest zastosowanie zasady *supplet Ecclesia* wyłącznie do sytuacji wady ogólnego uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństw, gdyż zasada ta ma zastosowanie dla dobra ogółu, a nie dla dobra jednej pary małżeńskiej⁹⁸. Przykładem może być brak delegacji do asystowania przy zawieraniu małżeństw ze strony osoby, która zazwyczaj taką delegację posiada, jak na przykład wikariusz parafialny. Może też zaistnieć wygaśnięcie uprawnienia, jak na przykład w przypadku proboszcza przeniesionego zgodnie z prawem, który jeszcze przez parę dni po dacie ustalonej w dekrecie biskupa mieszka na swojej poprzedniej plebanii⁹⁹.

⁹⁶ Zob. J. KRAJCZYŃSKI, *Uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 13 (19) 2008, s. 125-144. Przytoczony artykuł jest dość wyczerpującym opracowaniem na temat kan. 144 § 2 w wymiarze uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawieraniu sakramentu małżeństwa.

⁹⁷ Por. *Coram Stankiewicz*, 15 grudnia 1992, RRD 84, s. 664-679. Zob. M.A. ORTIZ, *La suppleta di facoltà per assistere al matrimonio nella giurisprudenza coram Stankiewicz*, w: *Iustitia et Iudicium. Studi di Diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, red. J. Kowal – J. Llobell, tom II, Città del Vaticano, 2010, s. 967-990.

⁹⁸ Por. *Coram Stankiewicz*, 15 grudnia 1992, RRD 84, s. 671, nr 15-16.

⁹⁹ Por. J. KRAJCZYŃSKI, *Uzupełnienie uprawnienia...*, dz. cyt., s. 135-136. Autor przedstawia tam większą listę przykładowych sytuacji, w których może dojść do uzupełnienia przez Kościół uprawnienia do ważnego asystowania przy małżeństwie.

Jednak niektórzy autorzy wyrażają wątpliwości czy rzeczywiście Kościół nie uzupełnienia w przypadku błędu powszechnego uprawnienia delegowanego do poszczególnego małżeństwa¹⁰⁰, tym bardziej, że motywacją do zastosowania zasady *supplet Ecclesia* do upoważnienia potrzebnego do asystowania, było usunięcie wątpliwości co do ważności małżeństwa z powodu formy¹⁰¹. W innym wymiarze sentencja *coram Stankiewicz* stawia sprawę bardzo jasno: autor wskazuje na różnicę między błędem powszechnym a rozpowszechnioną ignorancją. Do zaistnienia błędu ogólnego są bowiem potrzebne takie okoliczności, jakie mogłyby wprowadzić w błąd także ludzie znających przepisy kanoniczne dotyczące potrzebnych uprawnień do asystowania przy zawieraniu małżeństw. Nie jest wystarczająca niewiedza nawet większości zgromadzonych w kościele wiernych na temat potrzeby delegacji dla asystującego kapłana, jeśli taka delegacja jest wymagana przez prawo¹⁰².

Zakończenie

Powyższe studium miało na celu ukazanie znaczenie kanonu 144 KPK dla życia Ludu Bożego, zarówno w wymiarze wykonawczej władzy rządu jak i uprawnień do sprawowania trzech niezwykle ważnych sakramentów – bierzmowania, pokuty i małżeństwa. Zasada *supplet Ecclesia* jest środkiem, jaki używa prawodawca aby zapewnić ważność tych podstawowych aktów prawnych w sytuacji błędu

¹⁰⁰ Por. M. A. ORTIZ, *La suppleta...*, dz. cyt., s. 988-989.

¹⁰¹ Por. *Communicationes*, 10 (1978), s. 90: „institutum erroris communis, prout in nova formula descriptum (in errore communi de facto aut de iure... etc.) praebere sufficientem claritatem ad tollenda dubia de validitate matrimonii ratione formae”.

¹⁰² Por. *Coram Stankiewicz*, 15 grudnia 1992, RRD 84, s. 670-671, nr 14: „Idque obvenit in primis in errore communi seu in iudicio moraliter certo ex parte coetus christifidelium de legitima possessione necessariae facultatis ab Ecclesiae ministro matrimonio assistente, etiamsi tale iudicium, in falsa rerum cognitione fundatum veritati non respondeat [...]. Qui enim in statu vel merae nescientiae versatur, indifferenter se habet ad quamlibet cognitionem et consequenter nullum prorsus iudicium sive verum sive falsum elicit. Quare in ignorantia et in nescientia ex parte coetus fidelium, etiamsi haec sit revera communis, defectus facultatis assistendi Ecclesia non supplet”.

ogólnego lub pozytywnej i prawdopodobnej wątpliwości. Prześledzenie historii ostatnich 100 lat rozumienia tej zasady prawnej pozwala ją właściwie zrozumieć i poprawnie zastosować w praktyce kanonicznej i duszpasterskiej Kościoła.

**The significance of the principle *supplet Ecclesia*.
From the can. 209 of the 1917 Code of Canon Law to the can. 144
of the current Code – interpretation and application”**

The article is divided into three parts. In the first one works on the formulation of the norm on jurisdiction supply by the Church during the first codification have been reviewed. The author quotes archival documents and preparatory schemata in which one can notice the evolution of what is to become the canon 209. The scope of application of the principle *supplet Ecclesia* as well as the conditions in which doubt or common error may occur have been specified in the light of authentic interpretations and the canonical heritage of the first half of the 20th century.

In the second part the process of creation of the current canon 144 and its interpretation has been outlined. Discussion of these issues during preparation of the new codification and subsequent drafts are quoted after the periodical *Communicationes*. The meaning of particular elements of the traditional principle's new formulation is presented in the perspective of former and current commentaries.

The third part is dedicated to the application of the *supplet Ecclesia* principle in the specific situations of the Church's life. The first paragraph of the canon can be applied among the others in case of invalid acquisition of an ecclesiastical office for undisclosed reasons as well as the death of the ordinary if it remains unknown to the public. The reader will also find discussions about the implementation of the principle in question in connection with canon 883, the circumstances in which the Church supplies the faculty to celebrate the sacrament of penance or the scope of application of the canon 144 in the assistance at marriages.

The present elaborate shows that the outline of the history of the interpretation of the *supplet Ecclesia* principle in the last 100 years helps to better understand and apply the canon 144 of the current Code.

SŁOWA KLUCZOWE: normy ogólne; zasady prawne; interpretacja prawa kanonicznego; *Ecclesia supplet*

KEY WORDS: general norms; principles of law; interpretation of canon law; *Ecclesia supplet*

NOTA O AUTORZE:

KS. DR JAN DOHNALIK – adiunkt w Katedrze Historii, Teorii i Norm Ogólnych Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kanclerz Kurii Ordynariatu Polowego.